

1. Pojem a význam mezinárodního práva

1.1 Definice mezinárodního práva

Mezinárodní právo

= souhrn právních pravidel (norem), která upravují vzájemné vztahy rovných subjektů, zpravidla států

= souhrn právních norem regulujících vztahy mezi subjekty mezinárodního společenství, jež umožňují mírovou koexistenci a rozvoj mezinárodního společenství

Zvláštnosti mezinárodního práva

- Souřadnost
- Výskyt nepsaných norem
- Dynamičnost právní regulace

System mezinárodního práva

- Mezinárodní právo mezinárodních prostorů (mořské právo, kosmické právo, právo regulující režim Antarktidy)
- Mezinárodní právo národních prostorů
- Mezinárodní právo upravující postavení orgánů pro mezinárodní styky (diplomatické a konzulární právo)
- Mezinárodní právo trestní
- Mezinárodní právo válečné a humanitární
- Mezinárodní právo upravující postavení fyzických osob (mezinárodní právo upravující státní občanství, ochranu základních lidských práv a svobod)

1.2 Tradiční a moderní mezinárodní právo

Tradiční mezinárodní systém

- 1. nízký stupeň organizovanosti
- 2. partikulární úprava vztahů ad hoc mezi několika mocensky silnými státy
- 3. spíše výraz reálné politické síly a rovnováhy různých politických sil (balance of powers)

Moderní mezinárodní právo

- 1. existence obecného mezinárodního práva vedle partikulárního práva
- 2. zapojování všech států a dalších subjektů mezinárodního práva (mezinárodní organizace, jednotlivci)
- 3. uplatňování zásady svrchované rovnosti mezi státy

1.3 Obecné a partikulární mezinárodní právo

- **Obecné mezinárodní právo** = právní normy platné pro všechny subjekty mezinárodního práva (působí *inter omnium*), plyne především z mezinárodního obyčejového práva.
- **Partikulární právo** = právní pravidla závazná pouze mezi skupinou subjektů (v krajním případě dvěma subjekty) mezinárodního práva.

1.4 Dispozitivní a kogentní právní pravidla

- **Dispozitivní pravidla** = právní normy, od nichž se subjekty mezinárodního práva mohou odchýlit, které mohou měnit a to jak v rovině obecného mezinárodního práva, tak v rovině práva partikulárního.
- **Kogentní pravidla (ius cogens, peremptory rules)** = právní normy, které platí absolutně pro všechny subjekty mezinárodního práva

Definice kogentní normy

čl. 53 *Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969*:

- „Pravidla, která byla přijata a uznána mezinárodním společenstvím jako celkem jako normy, od nichž se nelze odchýlit a které mohou být měněny pouze jinými pravidly obecného mezinárodního práva kogentní povahy.“

Příklady kogentních pravidel mezinárodního práva

1. Zákaz použití síly a hrozby silou
2. Princip sebeurčení národů
3. Ochrana lidských práv
4. Ochrana životního prostředí

1.5 Vztah mezinárodního a vnitrostátního práva

- **Monismus** = vychází z premisy existence pouze jednoho bezrozporného právního systému, který se vnitřně dělí na právo vnitrostátní a právo mezinárodní.
- **Dualismus** = mezinárodní a vnitrostátní právo představují dva odlišné právní systémy, které působí v odlišném prostředí, vůči odlišným subjektům a odlišným způsobem. Tyto systémy se v určitých případech pouze vzájemně ovlivňují a doplňují.

Pravidla vztahu mezi vnitrostátním a mezinárodním právem

- 1. Mezinárodní právo se chová jako systém výlučný a navíc nadřazený.
- Mezinárodní právo pohlíží na vnitrostátní právo nikoliv jako na normativní systém, nýbrž jako na prostý fakt, na skutečnost.
- Mezinárodní právo současně nepředepisuje, jak zajistit soulad vnitrostátního práva s právem mezinárodním.
- Stát se nemůže v oblasti mezinárodního práva dovolávat věcí faktických, tedy i svého vnitrostátního práva, jako důvodu neplnění svých mezinárodněprávních povinností.

Formy recepce

- **Transformace** – doslovný přenos textu mezinárodní smlouvy do některé z forem vnitrostátního práva (text smlouvy je doslovně převzat do textu zákona, nařízení, vyhlášky atd.)
- **Inkorporace** – „vtažení“ mezinárodní smlouvy do vnitrostátního práva prostřednictvím tzv. inkorporační klauzule (zpravidla obsažené v ústavě), smlouva nadále zůstává pramenem mezinárodního práva, pouze se jí propůjčuje aplikace ve vnitrostátním právu
- **Adaptace** – přibližný přenos mezinárodního závazku do pramenů vnitrostátního práva, obecné přizpůsobení vnitrostátního práva do takové podoby, aby odpovídalo mezinárodněprávním závazkům státu
- **Adopce** – osvojení mezinárodního práva vnitrostátním soudem při aplikaci práva (pouze v anglosaském systému práva).

2. Prameny mezinárodního práva

Čl. 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora

- mezinárodní úmluvy (smlouvy)
- mezinárodní obyčej
- obecné zásady právní uznávané civilizovanými národy
- soudní rozhodnutí a učení nejkvalifikovanějších znalců práva
- equitas

2.1 Smlouva (podstata mezinárodní smlouvy, tvorba a výklad mezinárodních smluv)

Vídeňská úmluva o smluvním právu z roku 1969:

„Mezinárodní dohoda, která je uzavřena mezi státy písemnou formou a řídí se mezinárodním právem.“

Typy mezinárodních smluv

1. Podle formy smluv

- a) smlouvy ústní nebo písemné
- b) smlouvy veřejné nebo tajné
- c) smlouvy uzavřené v plné nebo zjednodušené formě
- d) smlouvy prezidentské, vládní, rezortní

2. Podle počtu smluvních stran

- a) dvoustranné (bilaterální)
- b) vícestranné (plurilaterální)
- c) mnohostranné (multilaterální)

3. Podle obsahu smlouvy

- a) smlouvy politické a hospodářské
- b) smlouvy právo tvorné (normativní) a závazkové (kontraktuální)
- c) smlouvy s jednorázovým a opakujícím se plněním

4. Podle doby trvání smlouvy

- a) smlouvy preliminární a smlouvy definitivní
- b) smlouvy krátkodobé a dlouhodobé

2.2 Obyčej

- **Mezinárodní obyčej** = nepsaný pramen mezinárodního práva, forma, která je typická v oblasti obecného mezinárodního práva.
- **Materiální prvek obyčeje** (*usus longaevis*) = kvalifikovaná praxe subjektů mezinárodního práva: jedná se o praxi opakovanou, stejnorodou, nepřetržitou, dlouhodobou, rozšířenou a reprezentativní.
- **Subjektivní prvek obyčeje** (*opinio necessitatis iuris*) = přesvědčení subjektů mezinárodního práva o právní závaznosti pravidla.

2.3 Obecné zásady právní

- = zobecněné vyjádření společných a sdílených principů práva tak, jak se vyskytují v právních řádech vyspělých států
- = zásady převzaté z jednotlivých právních řádů vyspělých států (např. zásada „in dubio pro reo“)

2.4 Equitas

= rozhodování na základě obecných zásad
spravedlnosti (ex equo et bono)

2.5 Soudní rozhodnutí a učení nejkvalifikovanějších znalců mezinárodního práva

1. rozhodnutí soudních orgánů v mezinárodní praxi nemá charakter precedentů
2. rozhodnutí zavazují toliko strany příslušného sporu
3. rozhodnutí mají nepřímý vliv na chování také jiných subjektů mezinárodního práva, neboť lze očekávat, že soudní orgány budou příslušný právní názor zastávat také v budoucnu
4. Soudní rozhodnutí mají zásadní vliv ve vztahu k obyčejové normotvorbě:
 - a) soudní rozhodnutí může ovlivnit praxi států tak, že takové právní pravidlo se posléze stává obyčejem
 - b) v rozhodnutích soudních orgánů se často formulují pravidla, která v praxi existují ve formě obyčejové.

2.6 Zásady mezinárodního práva

- zákaz hrozby silou a použití síly
- pokojné řešení sporů
- zásada nevměšování
- zásada povinné spolupráce států
- zásada rovnosti a sebeurčení národů
- zásada svrchované rovnosti států
- zásada dodržování mezinárodněprávních závazků

3. Subjekty mezinárodního práva

= útvary (entity), jimž normy mezinárodního práva přiznávají způsobilost k právům a povinnostem vyplývajícím z mezinárodního práva (tzv. mezinárodněprávní subjektivitu).

- **Originální subjektivita (objektivní subjektivita)**
- **Odvozená subjektivita (subjektivní subjektivita)**

Typy subjektů

1. Stát
2. Mezinárodní organizace
3. Partikulární subjekty mezinárodního práva

4. Stát

Znaky státu

1. území
2. obyvatelstvo
3. organizace do státní moci

Státní suverenita

- personální výsost
- územní výsost
- dispozice se státním územím

Státní zřízení

1. jednotný (unitární) stát
2. složený stát
 - a) monarchické unie
 - b) federace
3. konfederace

Uznání státu

= jednostranný právní akt, jímž subjekt mezinárodního práva projevuje skutečnost, že bere na vědomí existenci státu a že je ochoten s ním vejít v oficiální styky

- **Uznání de iure** = konečné a definitivní uznání, které je neodvolatelné.
- **Uznání de facto** = podmíněné uznání, které lze kdykoliv odvolat.

Sukcese

= institut právního nástupnictví

Pravidla sukcese do smluvních závazků

1. každý nástupnický stát automaticky vstupuje do všech smluv týkajících se vymezení státního území a státních hranic
2. nástupnický stát přebírá všechny ostatní závazky ze smluv, pokud se se smluvními stranami nedohodne jinak nebo pokud by aplikace smlouvy na nástupnický stát byla neslučitelná s předmětem a cílem smlouvy
3. nové nezávislé státy vzniklé v procesu dekolonizace zásadně samy rozhodují o tom, do kterých smluv koloniálního státu sukcedují (zásada tabula rasa)

Orgány státu pro mezinárodní styky

Diplomatická mise

Funkce

- zastupuje vysílající stát
- chrání zájmy vysílajícího státu a jeho příslušníků
- vede jednání s orgány přijímajícího státu
- podporuje přátelské vztahy mezi vysílajícím a přijímajícím státem
- zjišťuje vývoj v přijímajícím státě a podává o něm zprávy vládě vysílajícího státu
- plní konzulární funkce, není-li zřízen samostatný konzulární úřad

Výsady a imunity

Konzulární úřad

Funkce

- ochrana zájmů vysílajícího státu a jeho občanů
- podpora rozvoje obchodních, hospodářských a kulturních vztahů
- vydávání cestovních dokladů občanům domovského státu
- poskytování pomoci, včetně pomoci právní občanům domovského státu
- doručování soudních a mimosoudních dokumentů a vyřizování dožádání

5. Mezinárodní prostory

- = prostory, v nichž státy trvale a efektivně nevykonávají suverenitu a ohledně kterých se dohodly na jiném režimu
- = podléhají režimu jako „věci náležející všem“, *res communis omnium*, tedy celému mezinárodnímu společenství

5. 1 Mořské právo

= upravuje režim užívání moře

- Pobřežní moře (territorial sea)
- Přilehlá zóna (contiguous zone)
- Výlučná ekonomická zóna (exclusive economic zone)
- Pevninská mělčina, kontinentální šelf (continental shelf)
- Volné moře (high seas)
- Mořské dno a podzemí za hranicemi jurisdikce států

5.2 Antarktida

5.3 Kosmický prostor a nebeská tělesa

6. Jednotlivci

6.1 Státní příslušníci, cizinci, uprchlíci

Státní občanství

= relativně trvalý a pevný právní vztah mezi jednotlivcem (fyzickou osobou) a státem, jehož obsahem je řada typických práv

= skutečná (opravdová) vazba či pouto (genuine link)

Cizinecké režimy

1. speciální režim
2. režim nejvyšších výhod
3. národní režim

Postavení uprchlíků

Uprchlík

= osoba, která

- se nachází mimo svou vlast
- má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů
- není schopna přijmout nebo vzhledem k obavám odmítá přijmout ochranu od své vlasti

6.2 Ochrana základních práv a svobod

- **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966)**
- **Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)**
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1966)
- Mezinárodní úmluva o potlačování a trestání zločinu genocidia
- Mezinárodní úmluva o potlačování a trestání zločinu apartheidu (1973)
- Úmluva o politických právech žen (1953)
- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)
- Úmluva o právech dítěte (1989)
- úmluvy Mezinárodní organizace práce

- **Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950)**
- **Evropská sociální charta (1961)**
- **Evropská charta regionálních a menšinových jazyků (1992)**
- **Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (1995)**

6.3 Trestněprávní odpovědnost jednotlivce

Zločiny podle mezinárodního práva

1. zločin genocidia
2. zločiny proti lidskosti
3. válečné zločiny
4. zločin agrese

7. Odpovědnost v mezinárodním právu a systém donucovacích prostředků

= upravena pouze normami obyčejovými

Podmínky nastoupení odpovědnosti v mezinárodním právu

1. Porušení závazku plynoucího z jakéhokoliv pravidla mezinárodního práva (protiprávní jednání),
2. přičitatelnost takového jednání státu

Přičitatelnost jednání státu

- jednání všech orgánů státu, včetně případů, kdy orgány překročí kompetenci svěřenou vnitrostátním právem (jednání *ultra vires*)
- jednání orgánů *de facto*, což jsou orgány, které stát *de iure* vůbec neustavil (právně neexistují), ale vystupují v zájmu státu
- státu nelze přičítat jednání soukromých osob

Obsah odpovědnostního závazku

1. restituce (restitutio in integrum) – spočívá v obnovení stavu, který existoval před porušením právní povinnosti
2. kompenzace – finanční nahrazení vzniklé škody
3. satisfakce – zadostiučinění poskytované v případech, kdy způsobnou újmu nelze finančně vyjádřit (způsoby satisfakce: uznání odpovědnosti, vyjádření lítosti, oficiální omluva, potrestání osob, jejichž jednáním vznikla škoda)

Donucení

- 1. retorze – opatření, které zasahuje do faktické sféry (proti faktickému zájmu) donucovaného státu
např. přerušování diplomatických styků a prohlášení diplomatů jako *personae non gratae*, zavedení embarga atd.),
- 2. represálie (právní protiopatření) – zásah do právní (normované) sféry donucovaného státu, jedná se o porušování mezinárodního práva (represálie již sahá za hranice dovoleného jednání v mezinárodním právu), charakter protiopatření (opatření reagujícího na prvotní porušení závazků) však vylučuje jejich protiprávnost

Legitimní a legální použití ozbrojené síly v mezinárodním právu

Kogentní zákaz použití ozbrojené síly a hrozby silou

■ Legitimní obrana

- musí jít o obranu proti aktuálnímu ozbrojenému útoku; pokud je útok jednorázový, nelze proti němu již uplatňovat odvetné kontraopatření,
- sebeobrana musí být přiměřená útoku,
- sebeobrana je právem, nikoliv povinností státu

■ Problém legality tzv. preventivní sebeobrany

8. Urovnávání mezinárodních sporů

Metody řešení mezinárodního sporu

- přímá diplomatická jednání
- jednání za účasti třetího subjektu – dobré služby, mediace
- účast nezávislých vyšetřovacích a smírčích orgánů
- mezinárodní arbitráž
- mezinárodní soudní řízení

8.1 Mediace, arbitráž

Formy arbitráže

- Stálé rozhodčí soudy = jsou ustaveny permanentně na základě mezinárodní smlouvy pro řešení sporů, které se v budoucnu mezi smluvními stranami vyskytnou
- Ad hoc rozhodčí soudy = jsou ustaveny mezinárodní smlouvou pro řešení konkrétního sporu mezi stranami

8.2 Mezinárodní soudní orgány

1. Mezinárodní soudní dvůr (International Court of Justice)

Rozsah jurisdikce:

- A) rozhodování sporů mezi státy
- B) vydávání posudků na žádost vybraných mezinárodních organizací právních otázkách souvisejících s jejich činností

Složení: 15 soudců volených Valným shromážděním a Radou bezpečnosti OSN na období 9 let (každé 3 roky se obměňuje 5 soudců)

2. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

Rozsah jurisdikce: stíhání a trestání osob odpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie od r. 1991

4 kategorie mezinárodních zločinů:

- závažná porušení *Ženevských úmluv o ochraně obětí války z r. 1949* porušení zákonů a obyčejů války
- zločin genocidia
- zločiny proti lidskosti
- Složení: 11 soudců volených Valným shromážděním OSN na období 4 let

3. Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu

Jurisdikce: soudit osoby odpovědné ze spáchání činů genocidy a dalších závažných porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaných na území Rwandy a rwandské občany odpovědné za spáchání takových činů a porušení spáchaných na území sousedních států mezi 1. 1. a 31. 12. 1994

4. Mezinárodní trestní soud

- **Jurisdikce:** vyšetřování a trestání nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek
je založena na obligatornosti a přednosti před jurisdikcemi vnitrostátních orgánů
- **Složení:** minimálně 18 soudců volených shromážděním smluvních stran na funkční období 9 let
- Negativní postoje některých států (USA, Francie, Izrael)